

deurzaamheid
en duur en tot
daaruit volgen
ten

g te oefenen
tot het aan-
de wijze, die
el waarom hij

ij niet alleen
an zijn knecht
en, meer in
daarbij te re-
ggen aan zijn

middel, waar-
ijgt, een gezag
doch daarmee
om gezag te

nvangen van

meerdere van-
krachten zijn
waardoor hij,
in staat is

hem hoog-
en, maar nog
het laat zich
vaardigheid
lan de heer.

gezag te oefe-
Want wel is
verkeerts en
laten arbeiden
het bezit van
mensch geen

oefenen
den heer over
is dan ook,
eer heeft be-

knecht gesteld
er allerlei tus-
st, als: de we-
nmoeten, en

recht door de

bedt met het
s, en daarom
hem dienen
e plaats niet
rlengstuk van

ats, waar hij
r als in zijn
ezag, dat ten
le indrukken,
hen dienen,
il, die zich

den arbeid

ordt beperkt
wanneer nu
et niet wordt
gesaboteerd,

uiteengezet,
de vrijheid
rk te doen,
oodtoestand,
g zijn, doet
hij ophoudt
m eisch tot
an het con-

rdig het sta-

gen wensch,
n bij hooge,
n. Een sta-
gevolgen, en
velke wegen
ndanks alle
te brengen,
r het recht,
n dat recht
t eens zijn
dezer dagen.

weinig woor-

Reformatie",
eks, thans 't

heuen artikel
vertuiging dat
loofd is. Van
overwegingen

t hebben wij
sten in Gods
nderdaad ook
men accoord,
it de Christe-

nden.

laat weinig
ing Er is een
gen dient ge-

II blz. 83, 84.

streden individueel, voorts organisatorisch, einde-
lijk langer parlementairen weg. In laatste instantie
heeft de overheid roeping het recht te hand-
haven. Blijft ook zij in gebreke, dan komt de
Christelijke berusting aan de beurt.

Dan hebben wij de zaak van het onrecht aan den
Heere over te geven. Hij is Rechter.

Geheel die strijd is echter een strijd des rechts,
een geestelijke strijd.

De wereld gebruikt de macht, de macht van het
getal. Moeten wij haar navolgen?

De vraag te stellen is haar te beantwoorden.

Zoeken wij heel het leven door het niet met
een compromis in orde te krijgen?

Een weinig actie — een weinig geloof — ziedaar
ons dagelijks leven.

Hebben wij den geloofsmoed de volle conse-
quentie van Gods eisch te aanvaarden?

Theoretisch misschien, praktisch niet.

Toch moet die eisch ook gesteld aan uwe
artikelen.

Is het gevaar om te vreezen voor die conse-
quentie ook niet groot bij uwe conclusies?

Geve de Heere u moed, kracht, bovenal wijsheid!
B. I.

De geachte schrijver vergeet één ding.

Berusting en strijd zijn niet twee wegen, waar-
tusschen we moeten kiezen. Het is niet of stil
zijn of werken. Neen, die beide kunnen en moeten
samen gaan. De rust in Gods bestel eischt de
volbrenging van Zijn wil, en Zijn gebod is, dat
wij worstelen tegen alle onrecht. De vraag is, of
de staking een geoorloofd middel is of niet. Is
ze toelaatbaar, dan kan een arbeider tegelijk zich
vertrouwend aan den Heere overgeven, en tevens
ook dit middel aangrijpen tot lotsverbetering. Zoo
doen we ook bij ziektegevallen. We probeeren alles,
en berusten tevens in 's Heeren wil.

Hiermede ben ik aan het eind van mijn artikelen.

Over het maatschappelijk gezag hoop ik later
nog afzonderlijk te schrijven. Ik moet nu, wil deze
reeks niet te lang worden, de bespreking van dit
onderwerp besluiten. Onze God geve vrede temidden
der sociale verwarring.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

Het groote eenheidsdoel.

Er is nog een gewichtig ding, dat tot de taak
der wijsbegeerte behoort.

Het groote doel der wijsbegeerte is niet slechts
klarheid, maar ook eenheid te brengen in
het denken. De wijsgeer is niet slechts de keur-
meester, die het gehalte van het waarheidsgoed
zoekt te bepalen, maar ook de kunstenaar, die
tracht de gevonden wijsheidselementen te vereeni-
gen tot een, verstand en gemoed bevredigend, ge-
heel.

In één woord: alle wijsgeerig denken streeft naar
monisme.

Deze monistische drang uit zich niet alleen in
samenvatting, maar ook in verzoening.

De verzoeningspoging gaat voorop.

Zoodra de mensch begint met de zienlijke en
intelligibele wereld te onderzoeken stuit hij aan
alle kanten op tegenstellingen, die zich aan zijn
verstand als problemen voordoen.

In de natuur berust alle kosmische harmonie op
tegenstelling.

Als dood-vijanden schijnen de elementen tegen-
over elkander te staan en elkaar de ruimte, zelfs
het bestaan, te betwisten. Alle zijn vloeit onmid-
dellijk over in varden, en het wordende leven is
een gestadige kamp, om zich te handhaven tegen
het niet-zijn. Spinoza noemde het leven een cona-
tus (drang) van volharding, maar reeds het be-
staan van dien conatus bewijst, dat, onmiddellijk
bij het opgaan van het leven, de natuur het sloo-
pingswerk begint.

Maar het is niet deze „vijandschap" tusschen de
elementen, die den denker het meest verwondert,
want hij ziet, dat de vrucht van al dit strijden
toch telkens weer leven, dat het leven zelf strijd,
is. Het groote raadsel, dat hem ontroert, ziet hij
veeleer in den samenhang van dingen, die onver-
eenigbaar schijnen. De feitelijke eenheid is hem
veel grooter wonder dan de schijnbare antiomie,
want hij aanschouwt, dat de meest tegenstrijdige
elementen elkaar tusslotte altijd weer zoeken, dat
de aantrekking de afstootsing overwint.

Welke is de geheimzinnige macht, die voortdu-
rend, de antithesen in synthese oplost?

Ligt er aan alle verscheidenheid toch een één-
heid ten grondslag, is er diep in de kern der
dingen één substantie, waaruit alles opkomt en
die alles tot zich trekt wat uit haar is opgebloeid?

Onder al de tegenstellingen, die de wereld tot
een reusachtig probleem maken, is de meest be-
langwekkende, de tegenstelling tusschen stof en
geest, die zich het duidelijkst in den mensch zelf
manifesteert.

Hoe is het mogelijk, dat zóó diep in den grond
verschillende substanties als ziel en lichaam zich
tot één leven vereenigen?

Aan dit probleem hebben alle wijsgeeren ge-
knaagd, zonder tot dusver het hart der kwestie
te kunnen vinden.

Descartes poogde, heel naïef, het vraagstuk van

het dualisme op te lossen door aan te nemen, dat
in de menschelijke hersenen op een bepaald plekje
(glandula pinealis) ziel en lichaam elkaar ont-
moeten.

Geulinx zocht een verklaring door aan te
nemen, dat God door een wonder de indrukken,
die het lichaam ontvangt, mededeelt aan de ziel.

Spinoza dankt zijn roem aan de stoute fantasie,
dat geest en stof, denken en uitgebreidheid, eigen-
schappen (attributen) zijn van de ééne, oneindige,
substantie: God! Door het onderscheid tusschen
God en wereld op te heffen, bestond er voor hem
nergens dualisme, zelfs niet tusschen goed en
kwaad.

Dit was wel het meest consequente (maar tevens
gevaarlijke en antischriftuurlijke) monisme, dat ooit
door een menschenhoofd is uitgebroed.

En de nieuwe filosofie?

Wij weten, dat de materialisten den knoop van
het probleem doórhakten, door het bestaan van
den geest te ontkennen. Wat wij denken en ge-
voelen noemen is, volgens hen, niets anders als
een fijn-stoffelijk verschijnsel, een soort zweelen
en fosforiceeren van de hersens!

Met een bitteren glimlach heeft de moderne wijs-
geer deze theorie weggeworpen. Hij geeft dan nog
liever de voorkeur aan de leer, dat, juist omgekeerd,
alles geest of ziel is en de stoffelijke verschijn-
selen uit een soort verdichting of concentratie van
ziellijke beweging moet worden verklaard. Dit is
de leer van het psychisch monisme, waarvan Prof.
Heymans de groote profeet genoemd wordt.

Anderen, gelijk wij gezien hebben, wanhopen
aan een oplossing van het tartende vraagstuk en
berusten, of in het mysterie van het leven, of
in de werkelijkheid van de veelheid. De eersten
zijn de levensfilosofen, à la „Bergson"; de an-
deren de pragmatisten, die James als hun leidman
bewonderen.

Het lijdt geen twijfel, dat dit sceptisch afstand
doen van het zoeken naar een monistische wereld-
beschouwing niet langer dan één of twee geslachten
zal duren. Het monistisch sentiment zit den mensch
te diep in het bloed. Hij is „Gods geslacht" en
kan niet rusten, tenzij hij rust vindt in het Al-ééne.

Hierboven noemden wij het doel van het mo-
nistisch streven: samenvatting en verzoening. Wel-
nu, al gelukt den mensch de verzoening niet
(en hoe kan hij ze ooit vinden zonder het Woord,
dat ons het geheim van alle verzoening, ook de
verzoening van een zondige wereld met den heiligen
God, onthult?), dan moet de onsterflijke drang naar
eenheid hem toch leiden tot het werk der samen-
vatting.

Dit werk geschiedt tragezwijze.

Eerst is er de samenvatting van de indrukken,
die de mensch door zijn zintuigen ontvangt, tot
ervaring. De verschillende ervaringen voegt hij
saam tot kennis. De velerlei kennis wordt door
voortgaanden denkbaarheid tot wetenschap. En
ziel, wanneer nu al die opgebouwde wetenschappen
zich dan uitbreiden voor zijn blik als een woud
van trotsch geboomte, een wereldstad met opwaarts
stuwende paleizen, kerken, torens; dan perst in
hem de begeerte ook die wetenschappen saam te
vatten tot een hoogere eenheid, den wortel te
zoeken, waaruit al dat weten groeit en den band,
die alles vereenigt.

Hoewel misschien niet de moeilijkste, is dit toch
de hoogste en schoonste taak van de wijsbegeerte.

Het is archilectoniek, en, gelijk in het
grondwoord wordt aangeduid, treedt de wijsgeer
hier op als kunstenaar. Uit het gegeven ma-
teriaal schept hij een harmonisch geheel.

Er zijn stelsels, die den indruk maken van
een kathedraal, „waar zelfs door de porien
van haar steenen een loflied tot den Schepper
ruischt. Haar grondtoon is een kruis, het verlos-
singsteeken der menschheid; haar bogen schra-
gen, als met gevouwen handen het gewelf, biddend
rustende op de zuilen, zuilen als korenaren zoo
slank en nochtans massief als cederen van den
Libanon; kathedraal, wier gevelspitsen, hemel-
waarts wijzend, ons herinneren, dat de mensch
op deze aarde geen blijvende plaats heeft; hemel-
waarts wijzende, als prodikten zij: mensch, richt
uw leven in onder het gezichtspunt van de eeuwig-
heid, sub specie aeternitatis".

Alzoo schildert Dr P. H. Ritter¹⁾ in beeldspraak
Spinoza's gedachtenschepping, misschien het ge-
nuaiste monistische systeem, dat ooit door men-
schelijke fantasie is opgebouwd, — maar terecht
voegt hij er aan toe, dat ook Spinoza de eenheid
niet bereikt heeft.

Inderdaad, waar het geldt door de wetenschap
de wetten van het heelal en de structuur der
menschelijke ziel na te speuren, kan de mensche-
lijke rede en intuïtie lofwaardige ontdekkingen doen,
maar zoodra de mensch zich geroepen acht de ge-
vonden kennis saam te voegen tot een rustgevend
wereldbeschouwing, staat hij aan de grens van
zijn macht.

Als schepsel zit hij zelf opgesloten in de ge-
schapene wereld. Om de wereld te kunnen over-
zien, zou hij buiten hare grenzen moeten treden.
Zijn ziel heeft geen vleugelen machtig genoeg om
hem te verheffen tot het punt, vanwaar hij het

¹⁾ De taak der wijsbegeerte, 18.

begin en het einde schouwen kan. Laat reeds de
ontlogische vraag: Wat is de wereld? hem in ver-
legenheid, veel meer wordt zijn creatuurlijke be-
perktheid openbaar, wanneer hij zich gesteld ziet
tegenover het probleem: Van waar is de wereld,
en wat is haar doel?

Indien de denker over geen ander hulpmiddel
beschikt dan de rede, zien wij zijn monistisch
streven uitloopen op het Godonttroonend, mensch-
vergodend, pantheïsme, het meest verleidelijk,
maar ook meest verderfelijk, surrogaat van de
ware religie.

Juist bij zijn allerhoogste praestaties ploft de wijs-
geer in de diepste afgronden van dwaasheid neer,
en de wetende vraagt in heilige ironie: „Waar
is de wijze? waar is de onderzoeker dezer eeuw?
Heeft God de wijsheid dezer wereld niet dwaas
gemaakt" (1 Cor. 1:20)?

Er is slechts één licht, dat de nevelen, die over
den oorsprong en het doel der wereld liggen, weg-
vaagt: de openbaring!

Er is slechts één kracht, die den mensch in
staat stelt, het ontzaglijke wereldraadsel, zij het
niet in zijn bijzonderheden, dan toch in zijn een-
heidsgrond en eenheidsdoel te verstaan: het geloof!

„Het geloof nu is een vaste grond der dingen,
die men hoopt, en een bewijs der zaken, die men
niet ziet."

Door het geloof verstaan wij, dat de wereld
door het Woord Gods is toebereid, alzoo, dat de
dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen,
die gezien worden" (Hebr. 11:1, 3).

Men heeft het onderscheid tusschen wijsbegeerte
en godsdienst wel eens zoeken te karakteriseeren
door te zeggen: de wijsbegeerte gaat van de wereld
uit om God te kennen, zij zoekt God; de religie
gaat van God uit om de wereld te kennen, zij
heeft God, — en er schuilt zeker iets waars
in deze onderscheiding. Zelfs kan men zeggen, dat
beide wegen goddelijke wegen zijn, waarlangs God
den mensch, als in spelende afwisseling, leidt, om
hem op te voeren tot de kennis der waarheid.
Maar de mensch vergeet hierbij te zeer het ééne,
helaas centrale, feit van de zonde.

God heeft aan den mensch de wereld gegeven
als een schoon boek, „in hetwelk alle schepselen,
grote en kleine, gelijk als letteren zijn, die ons
de onzienlijke dingen Gods geven te aanschouwen,
namelijk, zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid"
(Geloofsbelijdenis, art. II).

Maar het orgaan, dat de mensch noodig heeft
om dit wonderschrift te ontcijferen, is ziek door
de zonde. De mensch is zóó hopeloos bij-zien-
de, dat hij (om met Calvijn te spreken) zonder den
bril van het Woord zelfs den Naam Gods, die
naby is (Ps 75), niet lezen kan.

De wijsbegeerte is machteloos den mensch in
het Kanaän der waarheidsrust te brengen.

Wie alleen uit de rede leeft blijft in de woestijn.

Hoogstens vermag hij van den één of anderen
rotsloep het beloofde land panoramatisch in de
verte te aanschouwen, met een siddering van
schoonheidsgenot.

„Voorwaar, voorwaar, zeg Ik u: zoo iemand
niet geboren wordt uit water en Geest, hij kan
in het Koninkrijk Gods niet ingaan" (Joh. 3:5).

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

C. S. Adama van Schellema.

II.

Naar aanleiding van het overlijden van den
dichter C. S. Adama van Schellema, spraken we
in het artikel van de vorige week over Schellema's
opvattingen van kunst, en van poëzie in 't bijzon-
der, over zijn eigenaardige eigenschappen, die hem
gemaakt hebben tot een van de bekendsten onder
de moderne dichters, en, ter verduidelijking, over
enkele proeven van z'n werk.

Daarbij zagen we, dat de besproken genres wel
karakteristiek zijn voor Schellema's geest en vorm,
maar dat we hem pas goed leeren kennen, als
we zijn natuurpoëzie beschouwen. Want daarin
openbaart zich de aanleg van dezen veelzijdigen
dichter.

In dit tweede artikel dan letten we op die natuur-
poëzie in 't bijzonder.

Voor we haar echter aan enkele voorbeelden doen
zien, willen we eerst nog onze aandacht schenken
aan het overige werk, dat dramatische gedichten,
vertalingen en aesthetische studiën omvat.

Dramatisch zijn de „Levende steden", vooral
„Londen" en „Dusseldorp". Dit werk hoort tot
Schellema's socialistische poëzie en is satirisch
van strekking. Maar — lyricus als hij voor alles
toch is — vinden we meer dan een fragment
van lyrische schoonheid in deze gedichten. „Am-
sterdam", dat in 1920 aan dezen cyclus werd toe-
gevoegd, is een wijsgeerig leerdicht. Tot het dra-
matisch genre behooren voorts enkele blijspelen,
een dorpscomédie („Groote dagen in Knollebroek")
en een „blijspel van O. W." („De vergulde krake-
ling").

We onderstrepen het even, dat Schellema
ook blijspelen geschreven heeft. Deze toch zijn
zeer zeldzaam in de nieuwere nederlandsche lite-